

Η Διεύθυνση Μέσης Γενικής
Εκπαίδευσης του Υπουργείου
Παιδείας, Αθλητισμού
και Νεολαίας σε συνεργασία
με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
Κύπρου διοργανώνουν
Ημερίδα με τίτλο:

πρόσκληση

Εισηγητές

Αντώνης Πετρίδης
Αναπληρωτής Καθηγητής
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αγγελική Μάρκογλου
Ειδική Επισήμονας
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Βάγια Ζήκα
Σύμβουλος Εκπαίδευσης
Φιλολόγων Νομού Ξάνθης

διδάσκοντας
αρχαία
ελληνικά...

Εκτενή κείμενα II:
Η Ιλιάδα του Ομήρου

Σάββατο, 30 Σεπτεμβρίου 2023

8.30 - 13.15

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Λευκωσία

Δηλώσεις συμμετοχής
στο διαδικτυακό περιβάλλον
εγγραφών του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου Κύπρου
<https://www.pi-eggrafes.ac.cy/>
μέχρι την Πέμπτη,
28 Σεπτεμβρίου 2023

*Στρατηγικές για τη
διδασκαλία εκτενών/ακέραιων
κειμένων στη Μέση
Εκπαίδευση: (2) Για μια
διδασκτική της Ιλιάδας*

ΑΝΤΩΝΗΣ Κ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

**ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

ΘΕΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑ

Θα μπορούσε άραγε ο φιλόλογος να διδάξει ένα εκτενές αρχαίο έργο ως ακέραιο κείμενο με αδιάσπαστη ενότητα και λογική, όταν τον εμποδίζουν διάφοροι περιορισμοί, κυρίως η ασυμμετρία διδακτικού χρόνου και διδακτέας ύλης, αλλά και η διάχυτη, διαχρονική πεποίθηση ότι τα εκτενή κείμενα, τουλάχιστον τα αρχαία, δεν μπορούν να διδαχθούν στο ακέραιο παρά μόνο μέσα από επιλεγμένα αποσπάσματα;

ΜΠΟΡΟΥΜΕ!

(με
προϋποθέσεις)

Απαιτείται μια πρακτική μέθοδος
συμπύκνωσης του εκτενούς έπους
βασισμένη σε τρεις άξονες:

- (α) Κειμενοκεντρική και λογοτεχνική ανάλυση
(όχι «αρχαιογνωσία»!)
- (β) Σπειροειδής μαθηματική προσέγγιση
- (γ) Σχηματική-διαγραμματική-συσχετιστική
παρουσίαση της επικής αφήγησης και των
σχέσεων ανάμεσα στα διάφορα δομικά της υλικά
(χώρος, χρόνος, πρόσωπα, μοτίβα κ.λπ.)

ΚΕΙΜΕΝΟ-
ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ
ΑΝΑΛΥΣΗ

Δηλαδή;;

*Αποφυγή περιττών πραγματολογικών
παρεκβάσεων: διδάσκουμε το έπος ως
σπουδαία λογοτεχνία (δείχνοντας πώς
και γιατί είναι σπουδαία λογοτεχνία),
όχι ως μεταλλείο πληροφοριών για
τον κόσμο του Ομήρου.*

Σπειροειδής
Μεγαθεματική
Συσχετιστική
προσέγγιση

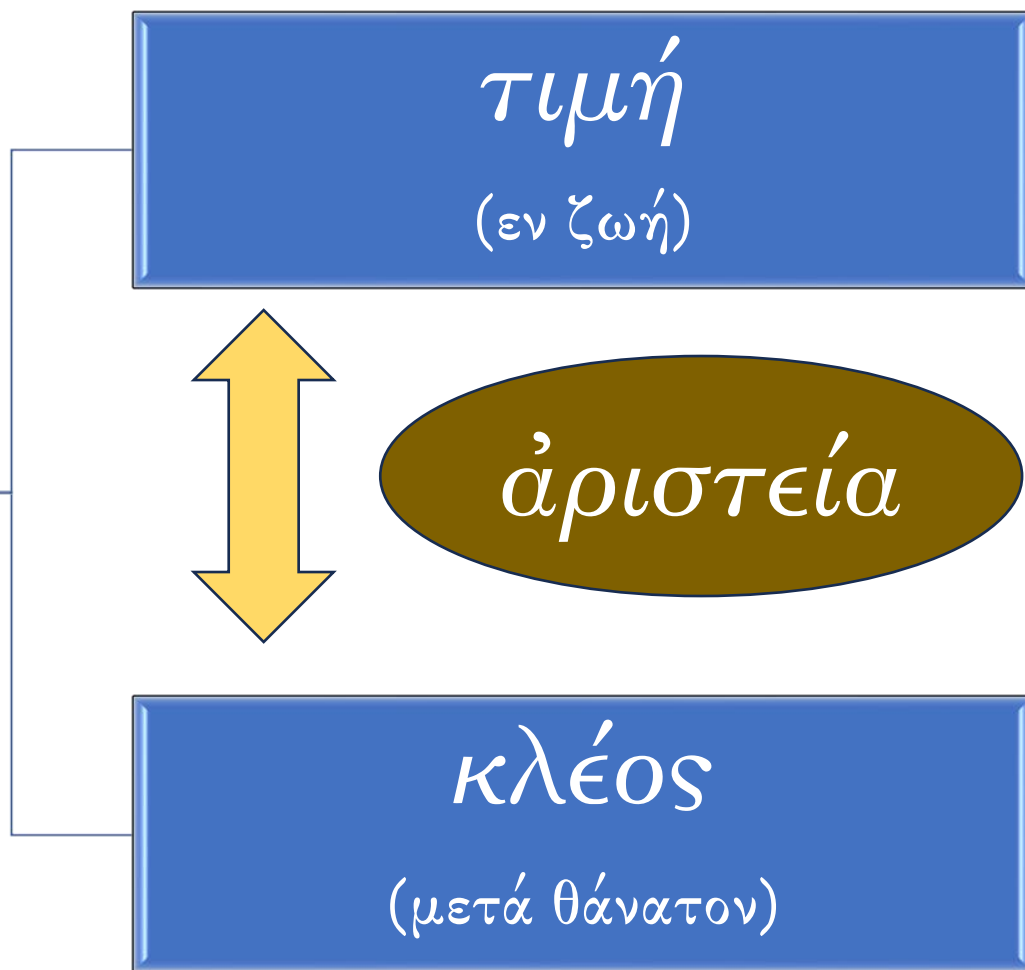
- Ευφυής επιλογή της διδακτέας ύλης, ώστε να διδάσκονται επεισόδια που συμπυκνώνουν τα μεγάλα θέματα και μοτίβα του έπους
- Μια διδακτική MISE EN ABYME: Διδάσκοντας το μέρος ως μικρογραφία του όλου

Το κλειδί για την κατανόηση «Ιλιάδας» και για τη διδασκαλία του αρχαιότερου ομηρικού έπους ως ακέραιου κειμένου, ακόμη και μέσα από ευάριθμα αποσπάσματα, είναι ο λεγόμενος επικός-ηρωικός κώδικας τιμής.

Ο ηρωικός κώδικας μπορεί να αποτελέσει το μέσο για τη διδακτική συμπύκνωση της Ιλιάδας και τη μετάδοση της ουσίας της, που θα μπορούσε, έστω απλοϊκά, να αποτυπωθεί στο ερώτημα πώς ο πόλεμος από πηγή δόξας καθίσταται η γενεσιουργός δύναμη της τραγικότητας.

ΗΡΩΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

*Ένας ατομικιστικός, ανταγωνιστικός
και δημόσιος κόσμος*

Ηρωική δράση στη μάχη

Έμπρακτη αναγνώριση από
τους ομοίους
(γέρας)

Υστεροφημία

Απομνημείωση στην επική
ποίηση (αοιδός)

*Αλλά και ένας κόσμος σε μετάβαση, που συναιρεί, συχνά
ασταθώς, δύο αντίμοια πολιτισμικά υποδείγματα*

Ο αρχαιογνωστικός εφοδιασμός των μαθητών είναι αναπόφευκτος, αλλά δεν πρέπει να αποτελεί αυτοσκοπό

Η Ιλιάδα δεν εφευρίσκει τον ηρωικό κώδικα!

Τον αξιοποιεί, όμως, ποιητικά και του προσδίδει ιδιαίτερη ένταση

Η «Ιλιάδα» εκμεταλλεύεται ποιητικά τη σύγκρουση ανάμεσα στον πρωτογενή ατομικισμό του επικού ηρωισμού και τις νεώτερες επιταγές της ομαδικής προάσπισης μιας ευρύτερης συλλογικότητας, όπως είναι η πόλη-κράτος ή ακόμη και η αναθρώσκουσα έννοια του έθνους

Οι μυκηναϊκές και οι αρχαϊκές αξίες συνυπάρχουν στην «Ιλιάδα», αλλά η συνύπαρξή τους δεν είναι ακύμαντη. Το αρχαϊκό οπλιτικό ιδεώδες δεν συνάδει με την προβολή του εξατομικευμένου ήρωος

Ο ιλιαδικός ήρωας μετεωρίζεται ανάμεσα σε δύο εν πολλοίς αντίμοια πολιτισμικά υποδείγματα

ΠΟΙΟ ΕΙΝΑΙ ΤΕΛΙΚΑ ΤΟ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ «ΙΛΙΑΔΑ»;

*Η επική
χαρακτηρολογία
είναι σύστημα
σχέσεων στη βάση
της συμμετρίας*

*Οι ηρωικοί κολοσσοί
(Αγαμέμνονας, Αχιλλέας,
Έκτορας)*

*Η ηρωική ετερότητα
(Οδυσσέας)*

*Η ποιητική
οικονομία
των ιλιαδικών
ηρώων*

*Η υγιής εκδοχή του
επικού ηρωισμού
(Γλαύκος, Διομήδης,
Αίαντας)*

*Οι παροπλισμένοι παλαιοί
πολεμιστές
(Φοίνικας, Νέστορας,
Πρίαμος)*

*Πίσω από κάθε μείζονα ιλιαδικό ήρωα κρύβεται
ένα ιδιαίτερο σύστημα αξιών, που αντιστοιχεί
σε μια επίσης ιδιαίτερη εκδοχή του ηρωικού
ιδανικού. Κάθε τέτοια εκδοχή ενέχει τις
ασυνέπειες και τις αντιφάσεις της. Οι
αντιφάσεις αυτές είναι ακριβώς οι παραγωγικές
εκείνες ποιητικές χειρονομίες που αναδεικνύουν
τη βαθύτερη ουσία του ποιήματος*

*Είναι σημαντικό το γεγονός ότι γεγονός ότι
οι «υγιείς» εκδοχές του ηρωισμού τίθενται
σε δεύτερο πλάνο· ότι τα γρανάζια της
ιστορίας τα κινούν οι ακραίοι κολοσσοί και
ότι μετρημένοι ήρωες, όπως ο Αίαντας,
παρότι δεν υστερούν σε ηρωικό μέγεθος,
τίθενται σε δεύτερο πλάνο. Η «Ιλιάδα»
ενέχει ήδη τη δυναμική της τραγωδίας—και
η τραγωδία τροφοδοτείται από τα άκρα.*

Ἡρωες εναντίον ηρώων;

Ο τρωικός πόλεμος ως πεδίο δόξης λαμπρόν για ήρωες που πολεμούν ως άτομα

→ *Ατομικιστικό σχήμα*

Ἡ Ἕλληνες εναντίον Τρώων;

Ο τρωικός πόλεμος ως πανελλήνια εκστρατεία για την αποκατάσταση μιας «εθνικής» ντροπής

→ *Αναδυόμενη εθνογενετική δυναμική*

ΑΜΦΟΤΕΡΑ!

Ιδεολογική ένταση ανάμεσα στα δύο σχήματα, που διαφαίνεται σαφέστερα στις τυπικές σκηνές μονομαχίας

Εκ πρώτης όψεως η αντίθεση ατομικισμός-πατριωτισμός φαίνεται να αντιστοιχεί στο ζεύγος Αχιλλέας-Έκτορας.

«the individualist hero
par excellence», που
πολεμά για την τιμήν
και την εκδίκηση

Ήρωας με ρίζες και
οικογένεια, που ἀμύνεται
περὶ πάτρης

*Είναι, όμως, πράγματι τόσο
απλοϊκά τα πράγματα;*

Ας αναλογιστούμε το εξής. Ο θάνατος του Αχιλλέα είναι ουσιαστικά αναπόφευκτος, νομοτελειακό αποτέλεσμα όχι τόσο της μοίρας του, όσο των αποφάσεων και των επιλογών του, οι οποίες υπαγορεύονται αναπόδραστα από την υπερτροφική του προσήλωση στην τιμήν και από τις ακραίες εκδηλώσεις του θυμικού του. Ο Αχιλλέας δεν θα ήταν Αχιλλέας, αν είχε πράξει διαφορετικά.

*Τι συμβαίνει όμως με τον Έκτορα;
Είναι ο δικός του θάνατος αναπόφευκτος;
αϊδέομαι Τρῶας καὶ Τρωάδας ἐλκεσιπέπλους...*

Το ηρωικό ιδεώδες φέρει
πολλαπλά προσωπεία στην
Ιλιάδα, αλλά καταλήγει τελικά
στην ίδια βαθιά τραγικότητα. Ο
ηρωικός κώδικας, η επιταγή
του αἰὲν ἀριστεύειν, της τιμῆς
εν ζωῇ και του κλέους μετά
θάνατον, βιώνεται από τους
ἥρωες της Ιλιάδας και ειδικά
από τον Αχιλλέα και τον
Ἐκτορα, σε μια κοινωνία που
επενδύει τόσα στην αἰδῶ, ως
μοίρα. Ο πόλεμος ως μέσο για
κλέος ἄφθιτον και ως πηγή
δυστυχίας είναι σε τελική
ανάλυση στοιχεία τραγικῶς
αδιαχώριστα, ειδικά μάλιστα
όταν ο αποτελεσματικότερος
τρόπος για το ἄφθιτον κλέος
είναι ακριβῶς η φυσική φθορά.

Αντιλαμβανόμαστε πώς η απάντηση στο ερώτημα τι εστί τραγικός ήρωας μας οδηγεί στα ενδότερα της Ιλιάδας, στην προσέγγιση των πιο σπουδαίων μεγαθεμάτων του ποιήματος: της σχέσης ανάμεσα στην (ιδανική) ζωή και τον (ιδεώδη) θάνατο, στον πόλεμο και το κλέος, τον ήρωα και τον μη ήρωα. Ο ηρωικός κώδικας πάνω από όλα είναι το στοιχείο που προσδίδει στο ποίημα το πιο ιδιαίζον και πιο διαχρονικό λογοτεχνικό του γνώρισμα, αυτό που ο **Richard Rutherford** ονόμασε «*tragic form and feeling*» («τραγική μορφή και αίσθημα»).

Ο ηρωικός κώδικας είναι ένα κοινό σύνολο αξιών, μια ιδιαίτερη ανθρωπολογία, που προσδιορίζει ένα είδος ανθρώπου που κρίνεται με διττή αναφορά, αφενός στους «υφισταμένους» του, τους απλούς και ταπεινούς βροτούς, και αφετέρου στους «προϊσταμένους» του, τους θεούς.

Ηρωικός κώδικας:

Ένα «ελβετικό κλειδί» για ξεκλείδωμα της *Ιλιάδας*!

- Ο ηρωικός κώδικας αποτελεί την εννοιολογική εργαλειοθήκη—ένα πραγματικό ελβετικό κλειδί!—με την οποία μπορούμε να κατανοήσουμε την ανθρωπολογία της *Ιλιάδας* και τον τρόπο με τον οποίο το πρώτο ομηρικό έπος προκατασκευάζει την έννοια του τραγικού.
- Η ιλιαδική ανθρωπολογία χωρίζει τους ανθρώπους σε κατηγορίες ως προς τον βαθμό στον οποίο ανταποκρίνονται στο ηρωικό ιδεώδες. Η σύγκλιση και η απόκλιση παράγει διάφορα αφηγηματικά εφέ.

Σε τελική ανάλυση

- Μπορούμε, λοιπόν, να διδάξουμε την ουσία της *Ιλιάδας* στηριγμένοι σε αποσπάσματα, φτάνει να υιοθετήσουμε αυτή την τρισκελή μεθοδολογία, που συνδυάζει την κειμενοκεντρική, μαθαθεματική και τη συσχετιστική προσέγγιση του έπους και των συστατικών του.
- Αν στο τέλος της χρονιάς οι μαθητές μας μπορούν να απαντήσουν στα ερωτήματα:
 - *«τι είναι ο επικός ήρωας»*
 - *«γιατί ο Αχιλλέας είναι ακραία εκδοχή του ηρωικού ιδανικού»* και
 - *«πώς ο Έκτορας, τραγικώ τω τρόπω, στο τέλος ακυρώνει τον νέο τύπο *homo epicus* που μέχρι τότε έδειχνε να ενσαρκώνει»*

...θα έχουν συλλάβει την ουσία του ποιήματος. Παράλληλα, θα έχουν εφοδιαστεί με την ευαισθησία εκείνη που θα τους βοηθήσει να αντιληφθούν, μερικές τάξεις πιο κάτω, τι είναι το τραγικό.